

Vad köar man till??

I serien hus vi minns tar jag fram en bild på ett hus på Väster, med en lång kö- (bild 1), En kö utanför ett hus, men var och när. Var vet jag exakt, det är i hörnet Brunnsgatan-Barnarpsgatan. Anledningen till att jag kan vara säker på detta är skylten ”JÖNKÖPING UTMINUTERING”. Men när är mera osäkert. Vad är då utminutering? Vi tar till Nordisk Familjebok. *Utminutering kallas särskildt sådan detaljhandel med starka drycker, vilken innebär försäljning till avhämtning eller försändning per rekvisition; vid utminutering får icke förtäring på stället ega rum.* Med andra ord som Povel Ramel skriver : ”Halsa dom därhemma”!

Bild 1. Hörnet Brunnsgatan-Barnarpsgatan

Vad var då detta för en företeelse? Jo, det är början till det vi idag lite vanvördigt kallar ”Systemet”, och den första lokalen för detta låg i det hus som vi äldre Jönköpingsbor kallade Pelles eller möjligen Helmershus. Ett hus som tyvärr har fallit offer för rivningsraseri, dessutom på en grund som var felaktig. En tidig stadsplan bestämde att Brunnsgatan skulle breddas och bli påfarten till den nya Munksjöbron. Därför revs Pelles år 1967. Det var byggt 1901-02 av Jönköpings Spritförsäljningsbolag och i denna inrymdes förutom restaurang ett utminuteringsställe. Arkitekt var stadens första stadsarkitekt Fredrik Sundbärgh. Som bekant kom det inte att bli någon Munksjöbro i höjd med Brunnsgatan.

Detta sätt att distribuera alkoholhaltiga drycker hade som grund det så kallade Göteborgssystemet, därav namnet Systembolaget. Göteborgssystemet infördes i Göteborg 1865 i en strävan att minska alkoholförtäringen i samhället och att det skulle skötas av icke vinstdrivande företag. Det intressanta är att Jönköping, som andra stad i Sverige, 1852 införde Göteborgssystemet, före Göteborg! Vi har alltid varit tidigt ute, åtminstone när det gäller alkoholbegränsningar.

Kopplat till Göteborgssystemet infördes motboken eller Brattsystemet efter dess upphovsman. Gissa var Ivan Bratt var född? Just det, i Jönköping. Motboken hade plats för stämplor som visade hur mycket man köpt ut och när man hade gjort det. Grunden för motboken var ett system med ransoner, man tilldelades helt enkelt en viss mängd av sprit, vin och öl under en tidsperiod.

Bild 2 från Brunnsgatan

Men vad köar man till på Systemet? Extrapris eller utförsäljning av utgående varor? Årets första leverans av Beaujolais som får börja säljas tredje torsdagen i november? Knappast varken den ena, andra eller tredje. Det är helt enkelt så att detta är första dagen på den nya perioden och alla som har haft ett stort sug i alkoholtarmen, kan plötsligt få tillgång till en ny ranson. Bilden visar enbart män i kön, vilket kan indikera att törsten är störst bland den manliga befolkningen. Så är det nog förvisso, men svaret är enklare än så. Kvinnor fick ingen motbok. Var de gifta skulle de få av mannens ranson och var de ogifta och hade uppnått en viss ålder kunde de mot särskild prövning få tillgång till en motbok. Dock var deras ranson mindre.

Motboken gav upphov till ett uttryck som var vanligt förekommande i slutet på ransoneringsperioden. ”Har Du nått kvar på boka?” Det var tillåtet att låna ut sin bok och att någon annan kunde använda sig av ransonen. Detta var ett vanligt förekommande fenomen. Jag har i min ägo kvar min fars motbok. En mycket intressant läsning. Far dog i december 1948, men boken är använd en bit in på 1950-talet! Förklaringen till detta finns ju i raderna ovan. Far ”nöttjade”, ja man sade så, inte starkt i någon större utsträckning, utan hade lånat ut boken till en släkting. Denne lyckades använda den flera år efter fars död. Kontrollen på denna tid var med andra ord inte speciellt stor.

Namnet på detta serveringsställe har varierat men det har kallats Pelles eller Helmershus. Magnus Widell har i Gudmundsgillet's årsbok 2012 på ett utmärkt sätt rätt ut namnen. Pelles kommer efter en källarmästare Knut Pettersson i denna byggnad, i dagligt tal kallad Pelle och därav namnet. Helmershus efter en annan källarmästare på sagda ställe nämligen Emil Helmer. Spritbolaget öppnade så småningom en liknande lokal på Öster, i början vid Södra Strandgatan sedan flyttad till Norra Strandgatan. Efter den ursprungliga placeringen vid Munksjön kom den att heta och heter än Munken.

Bild 3 Dags att ta ner skylten

Text: Lennart Lindberg

Gammal bild: Facebook

Ny bild:Lennart Lindberg